

Wat de stenen ons vertellen

meulenhoff.nl

Clara Dupont-Monod

*Wat de stenen  
ons vertellen*

ROMAN

Vertaald door Martine Woudt

MEULENHOF

Gepubliceerd met steun van het Institut français des Pays-Bas.



De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

**N**ederlands  
letterenfonds  
dutch foundation  
for literature

ISBN 978-90-290-9625-6

ISBN 978-94-023-1927-9 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *S'adapter*

Vertaling: Martine Woudt

Omslagontwerp: gebaseerd op het werk van Luisa Zardo, gelicenseerd door Editora Dublinense. Bewerkt voor de Nederlandse editie door Pinta Grafische Producties.

Auteursfoto: © Olivier Roller

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2021 Éditions Stock

© 2023 Nederlandse vertaling Martine Woudt en Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘Als zij zouden zwijgen, dan zouden de stenen het  
uitschreeuwen.’

Lucas, 19:40

‘Wat betekent dat, “normaal”?’

Mijn moeder is normaal, mijn broer is normaal.

Ik heb helemaal geen zin om net als zij te zijn!’

*Het scheve kind,*

Benoît Peeters en François Schuiten



# I

## De oudste zoon

Op een dag wordt er in een gezin een kind met beperkingen geboren. Ondanks de wat vernederende lelijkheid van die term drukt hij wel de realiteit uit van een krachteloos lichaam, van een onvaste, lege blik. ‘Mismaakt’ zou ongepast zijn, ‘gebrekig’ ook, want dat soort woorden doen te veel denken aan iets wat het niet doet, wat goed is voor de sloop. ‘Met beperkingen’ houdt precies in dat het kind niet functioneerde zoals we dat gewoon zijn (een hand is om mee te grijpen, benen zijn om mee te lopen) en toch dicht bij de andere levensstond, niet helemaal ermee geïntegreerd, maar desondanks deel ervan, zoals het schoonheidsfoutje in de hoek van een schilderij, dat er niet hoort, maar dat de schilder toch wilde laten zitten.

In het begin zag het gezin het probleem niet. De baby was zelfs heel mooi. De moeder ontving bezoek uit het dorp of uit de omliggende stadjes. De autoportieren sloegen dicht, de lichamen ontvouwen zich, waagden een paar wankele stappen. Om in de buurtschap te komen hadden ze over heel kleine, bochtige weggetjes moeten rijden. De magen waren omgedraaid. Sommige vrienden kwamen van een berg heel dichtbij, maar hier betekende ‘dichtbij’ niets. Om van de ene plek naar een andere te gaan moest je omhoog en dan weer omlaag. De bergen legden hun slingerbeweging op. Op de binnenplaats van de buurtschap voelde je je soms omringd door enorme, stilstaande golven, bemost met groen schuim. Wanneer de wind opstak en de bomen deed schudden, klonk het als een bulderende oceaan. Dan leek de binnenplaats op een eiland, beschermd tegen de stormen.

Je kwam er door een massieve, houten poort, rechthoekig en beslagen met zwarte spijkers. Een middeleeuwse poort, zeiden de kenners, waarschijnlijk gemaakt door voorouders die zich eeuwen terug in de Cevennen hadden gevestigd. Ze hadden deze twee huizen gebouwd, daarna het afdak, de broodoven, de houtschuur en de molen, aan weerszijden van een rivier, en je kon de zuchten van opluchting in de auto's horen wanneer de smalle weg een kleine brug werd en het terras verscheen van het eerste huis, dat uitkeek op



het water. Daarachter, in het verlengde, stond het andere huis, waar het kind was geboren, met de middeleeuwse poort, die de moeder wijd open had gezet om de vrienden en familie te ontvangen. Ze bood kastanjewijn aan, die het kleine gezelschap opgetogen dronk, in de schaduw van de binnenplaats. Ze praatten zacht om het kind, zo zoet in zijn wipstoeltje, niet te storen. Het rook lekker naar oranjebloesem. Het leek aandachtig en rustig. Het had bleke, ronde wangen, bruin haar en grote, donkere ogen. Een baby van de streek, die bij de streek hoorde. De bergen leken op vroedvrouwen die over het stoeltje waakten, met hun voeten in de rivieren en hun lichaam gehuld in wind. Het kind werd geaccepteerd, net als de andere. Hier hadden de baby's donkere ogen en waren de oudjes mager en tanig. Alles was normaal.

Na drie maanden werden ze zich ervan bewust dat het kind niet brabbelde. Het bleef meestal stil, behalve wanneer het hilde. Soms was er een voorzichtig glimlachje, een frons van de wenkbrauwen, een zucht na de fles, een schrikbeweging wanneer een deur sloeg. Dat was alles. Huilen, glimlachje, frons, zucht, schrikbeweging. Verder niets. Het trappelde niet. Het bleef rustig – 'apathisch', dachten zijn ouders, zonder het te zeggen. Het toonde geen enkele belangstelling voor gezichten, de opgehangen mobiles, de rammelaars. Sowieso richtte

het zijn donkere ogen nergens op. Ze leken te dobberen en ontsnapten dan naar opzij. Daarvandaan fladderden de pupillen rond, alsof ze de dans van een onzichtbaar insect volgden, waarna ze weer leeg voor zich uit staarden. Het kind zag de brug en de twee hoge huizen niet, noch de binnenplaats, van de weg gescheiden door een stokoude muur van roodachtige stenen, sinds mensenheugenis daar opgestapeld, oneindig vaak ingestort door noodweer of verkeer, oneindig vaak weer opgebouwd. Het keek niet naar het gebergte met zijn afgesleten huid en een eindeloos aantal bomen op zijn rug, doorkliefd door een stortbeek. De ogen van het kind streken langs de landschappen en de mensen. Ze bleven er niet aan hangen.

Op een dag, toen het in zijn stoeltje lag, hurkte zijn moeder naast hem. Ze had een sinaasappel in haar hand. Rustig bewoog ze de vrucht voor hem heen en weer. De grote, donkere ogen hechtten zich nergens aan. Ze keken naar iets anders. Niemand had kunnen zeggen waarnaar. Ze bewoog de sinaasappel nog eens voor hem heen en weer, meerdere keren. Het was voor haar het bewijs dat het kind slecht of helemaal niet kon zien.

Wat er op zo'n moment door een moederhart stroomt, weet niemand. Wij, de roodachtige stenen van de binnenplaats die dit verhaal vertellen, zijn van de kinderen gaan houden. Over hen willen we

graag spreken. Gestapeld in de muur steken we uit boven hun levens. Al eeuwen zijn we de getuigen. Kinderen worden in een verhaal altijd vergeten. Ze worden als schaapjes binnengehaald, ze worden meer op afstand gehouden dan beschermd. Maar kinderen zijn de enigen die stenen als speelgoed zien. Ze geven ons een naam of kakelbonte kleuren, bedekken ons met tekeningen en letters, beschilderen ons, beplakken ons met ogen, een mond en haar van gras, stapelen ons op tot een huis, keilen met ons, leggen ons naast elkaar als doellijnen of als treinrails. Volwassenen gebruiken ons, kinderen geven ons een andere betekenis. Daarom zijn we enorm op hen gesteld. Het is een kwestie van dankbaarheid. We hebben dit verhaal aan hen te danken – elke volwassene zou zich moeten herinneren dat hij schatplichtig is aan het kind dat hij was. Naar hen keken we dus toen de vader hen op de binnenplaats bij zich riep.

De plastic stoelen schraaptten over de grond. Ze waren met z'n tweeën. Een oudste broer, een jonger zusje. Bruinharig met donkere ogen, natuurlijk. De oudste zoon, met zijn negen jaar, zat recht, zijn bovenlijf iets naar voren gebogen. Hij had de magere, geharde benen van de kinderen van hier, onder de korsten en blauwe plekken, benen die gewend waren te klimmen, die de hellingen en de schrammen van de bremstruiken kenden. Instinctief legde hij in

een beschermende reflex zijn hand op de schouder van zijn zusje. Hij was hooghartig; maar die hooghartigheid kwam rechtstreeks voort uit een heel groot, romantisch ideaal dat uithoudingsvermogen boven alles stelde, en dat onderscheidde hem van de zelfingenomen types. Onverzettelijk waakte hij over zijn jongere zusje, legde zijn rechtvaardige regels op aan hun talrijke neven en nichten, eiste moed en loyaliteit van zijn vriendjes. Degenen die geen enkel risico namen of die een record scoorden op zijn innerlijke lafheidsbarometer, oogstten zijn minachting, en dat was onomkeerbaar. Waar hij die zelfverzekerdheid vandaan haalde had niemand kunnen zeggen, behalve dat de bergen hem misschien een vorm van hardheid hadden ingegeven. Wij hebben heel vaak de kans gehad om het te verifiëren: mensen zijn in de eerste plaats afkomstig van een plek, en vaak zorgt die plek voor gelijkenis.

Die avond, tegenover zijn vader, zat de oudste zoon recht, met een trillende kin, terwijl hij inwendig zijn ridderlijke waarden aanhaalde. Maar hij hoefde zijn vuisten niet te ballen. Met een kalme stem legde de vader hun uit dat hun broertje waarschijnlijk blind was. De afspraken bij de dokters waren gemaakt, het gezin zou over twee maanden uitsluitel krijgen. Ze moesten die blindheid als een gelukje zien, want zij, de oudste zoon en het jongere zusje, zouden de enigen op hun school zijn die in braille konden kaarten.

De kinderen voelden een zweem van ongerustheid, snel weggevaagd door dat vooruitzicht van roem. Op die manier voorgesteld had de beproeving wel charme. Blind, nou en? Zij zouden de kampioenen van het speelkwartier zijn. De oudste zoon zag er een natuurlijke logica in. Hij was al de aanvoerder van de school, zeker van zichzelf, van zijn schoonheid, van zijn ongedwongenheid, en zijn zwijgzame karakter vergrootte zijn aura. De hele avondmaaltijd zat hij dus met zijn zusje te onderhandelen om de eerste te zijn die de kaarten aan zijn klas zou laten zien. Hun vader bemiddelde, speelde het spel mee. Niemand begreep echt dat zich op dat moment een breuk aftekende. Algauw zouden de ouders over hun laatste zorgeloze momenten spreken, en van zorgeloosheid, dat perverse begrip, geniet je pas als ze is verdwenen, wanneer ze een herinnering is geworden.

De ouders merkten al snel dat de baby geen tonus had. Zijn hoofd knikte zoals dat van een pasgeborene. Je moest altijd een hand onder zijn nek houden. Zijn armen en benen bleven liggen, zonder enige kracht. Als het kind werd aangespoord, stak het niet zijn handjes uit, reageerde het niet, probeerde het niet te communiceren. Hoe zijn broer en zus ook met belletjes rammelden of met felgekleurde speeltjes zwaaiden, het kind pakte niets vast, zijn ogen elders.

‘Een bewusteloze met zijn ogen open,’ vatte de oudste broer het voor zijn jongere zusje samen.

‘Dat heet een dode,’ antwoordde ze gevat voor haar zeven jaar.

De kinderarts vond dat het niets goeds voorspelde. Hij adviseerde een scan van het hoofd onder leiding van een vooraanstaand specialist. Ze moesten een afspraak maken, het dal verlaten om naar het ziekenhuis te gaan. Vanaf dat moment verliezen wij hun spoor, want in de stad heeft niemand stenen nodig. Maar we stellen ons voor hoe ze de auto parkeerden, zorgvuldig hun voeten veegden op de lange mat achter de automatische schuifdeuren. Ze wachtten staand in een wachtkamer, wankelend op de grijze rubber tegels, uitziend naar een dokter. Hij kwam aanlopen, riep hen. Hij had röntgenfoto's in zijn hand. Hij nodigde hen uit te gaan zitten. Zijn stem was vriendelijk voor een verpletterend vonnis. Hun kind zou groter worden, dat wel. Maar het zou blind blijven, niet lopen, niet kunnen praten, en zijn ledematen zouden nergens aan gehoorzamen, omdat de hersenen niet doorgaven *wat moest*. Het kon huilen of zijn welbehagen uiten, maar meer niet. Het zou voorgoed een pasgeborene zijn. Nou ja, niet helemaal. De dokter legde de ouders met nog meer moederlijke bezorgdheid in zijn stem uit dat de levensverwachting voor dit soort kinderen niet meer dan drie jaar was.

De ouders wierpen een laatste blik op wat hun leven was. Voortaan zou alles wat ze zouden gaan meemaken hun verdriet bezorgen, en alles wat ze *eerder* hadden meegemaakt ook, zo gek kun je worden van heimwee naar onbezorgdheid. Ze bevonden zich dus op de breuklijn, tussen een tijd die voorbij was en een zware toekomst, die beide met hun smartelijke last op hen drukten.

Elk moest het doen met de eigen voorraad moed. De ouders stierven een beetje. Ergens diep in hun hart werd het donker. Ze gingen op de brug zitten, boven de rivier, de handen ineengestengeld, alleen en samen tegelijk. Hun benen hingen boven de leegte. Ze hulden zich in de geluiden van de nacht zoals je je in een cape wikkelt, om het warm te krijgen of om te verdwijnen. Ze waren bang. Ze vroegen zich af: waarom wij? En ook: waarom hij, ons kind? En natuurlijk: hoe gaan we het doen? Het gebergte gaf blijk van zijn aanwezigheid, met geruis van watervallen, van de wind, rondvliegende libellen. De rotswanden bestonden uit schist, gesteente dat zo brokkelig is dat het onmogelijk gehouwen kan worden. Het zorgde voor neervallend puin. Het leidde tot jaloezie op de diamantharde betrouwbaarheid van het graniet of het basalt, hoger in de streek, of juist op de absorberende poreusheid van het tufkrijt in de richting van de Loire. Tegelijkertijd, wat kon er zo veel okertinten geven? Welk ander gesteente dan schist bood

die schilferige aanblik, klaar om uiteen te vallen? Het was graag of niet. Daar wonen betekende de grilligheid accepteren. En nu, zittend op een leuning, voelden de ouders dat ze die logica op hun leven zouden moeten toepassen.

De andere twee kinderen begrepen niet alles, behalve dat een vernietigende kracht, die ze nog niet verdriet noemden, hen in een wereld had geslingerd die van de wereld was afgesneden. Een plek waar hun jonge gevoeligheid geweld zou worden aangedaan zonder dat iemand hen hielp. De schone onschuld was voorbij. Ze zouden alleen staan tegenover de resten van hun cocon. Maar op dat moment hadden de kinderen nog het soort pragmatisme dat levensreddend is. Drama of niet, het was ook belangrijk om te weten hoe laat ze iets lekkers kregen. Of op garnalen gingen vissen. Het was juni, het kind was een half jaar, maar zij zagen het anders. Ze maakten er een erezaak van om te denken: juni, de zomer komt eraan, en daarmee de neven en nichten. Trouwens, er werden andere kinderen geboren die wel konden zien, hun hand konden uitstrekken, hun hoofd rechtop konden houden, maar die stroom die zich niets van hun lot aantrok werd niet als iets onrechtvaardigs ervaren.

Die geestesgesteldheid duurde voort tot de winter. De oudste zoon en het jongere zusje hadden een gelukkige zomer, ook al vermeden ze het om



met hun neven en nichten over het kind te praten en stopten ze de vermoeide gezichten van hun ouders in een hoekje van hun geheugen weg, evenals de nauwgezette inspanningen om het kind van het stoeltje naar de bank en van de bank naar de grote kussens op de binnenplaats te dragen. Ze begonnen aan hun nieuwe schooljaar, sloten vriendschap met andere leerlingen, verdeelden hun tijd gelijkmatig over het naar school en weer naar huis gaan en vormden hun parallelle levens.

Zo leed Kerstmis er ook niet onder. Voor die gezinnen uit de bergen was dat een belangrijk moment. Weer sloegen de autoportieren dicht, de buurtschap werd het verzamelpunt van het dal. Men kwam de binnenplaats op met armen vol levensmiddelen, langzaam, want de leistenen grond was bevroren. De verraste uitroepen lieten wolkjes achter in de lucht. De hemel was metaalachtig zwart. De kinderen hadden ons behangen met slingers van gekleurde lampjes om de gasten de weg te wijzen, en fakkels aan onze voet gezet. Daarna kleedden ze zich warm aan, pakten een zaklamp en gingen de bergen in om er waxinelichtjes neer te zetten, zodat de Kerstman vanuit de lucht de landingsbaan zag. In de harden knapperden zulke grote vuren dat de jongste kinderen zich niet konden voorstellen dat die ooit nog konden doven. Vijftien mensen verdrongen zich in de keuken om

ragout van wild zwijn, paté en uientaart te maken. De oma van moederszijde, klein en gekleed in satijn, deelde orders uit. Voor de overdadig versierde kerstboom haalden de neven en nichten dwarsfluiten en cello's tevoorschijn. Men schraapte de keel, speelde een noot. Een groot aantal deed aan samenzang. Niet veel mensen waren nog gelovig, maar iedereen kende de protestantse kerkliederen. Aan de jongste kinderen werd uitgelegd dat, in tegenstelling tot wat de katholieken zeiden (die de oude ooms nog 'de papen' noemden), de hel niet bestond, dat je geen pastoor nodig had om tot God te spreken en dat je je geloof altijd ter discussie moest stellen. Gerimpelde nichten voegden eraan toe dat een goede protestant zijn woord houdt, zijn kiezen op elkaar zet en zich weinig blootgeeft. 'Rechtschapenheid, uithoudingsvermogen en discretie,' zeiden ze samenvattend terwijl ze naar de kinderen keken, die niet naar hen keken. De muziek en de geuren stegen op naar de enorme balken, drongen door de muren en stroomden de binnenplaats op. Er was weinig verschil met de avonden van vroeger, wanneer de mensen dicht op elkaar kropen bij het vuur, hun handen weggestopt onder de buik van de schapen die ze in geval van grote kou binnenlieten.

Het kind werd in zijn stoeltje gelegd, bij het vuur. Het was het enige vaste punt in die grote drukte. Met de gretigheid van een klein dier snoof

het de geuren uit de keuken op, soms verscheen er een flauwe glimlach op zijn gezicht. Een ongewoon geluid (een samenklank van de cello's, een klein tikje van een schaal die op de eikenhouten tafel werd gezet, het diepe timbre van een stem, hondengeblaf) veroorzaakte een lichte verkramping van zijn vingers. Zijn hoofd lag zijwaarts gedraaid, zijn wang tegen de stof van het stoeltje, omdat zijn nek immers niets kon dragen. Zijn ogen, omkranst met lange, bruine wimpers, dwaalden traag en ernstig rond. Het kind leek heel aandachtig en toch elders. Het was gegroeid. Het was nog steeds krachteloos, maar het had een dikke bos haar gekregen. De ouders waren ook veranderd.

In de loop van die kerstavond tekenden zich minieme veranderingen af. De oudste zoon kreeg belangstelling voor het kind. Waarom op dat moment, daarvan hebben we geen idee. Misschien omdat hij door de handicap van zijn broertje, die nu zichtbaar was, onmogelijk onverschillig kon blijven. Misschien omdat hij, nu hij zelf groter werd en teleurgesteld was door een werkelijkheid die zo slecht overeenkwam met zijn grote ambities, in dit kind de voordelen vond van een rustige kameraad, zo onveranderlijk en trouw aan zichzelf dat hij hem niet zou teleurstellen. Of misschien wel gewoon omdat hij zich bewust werd van de situatie en door zijn ridderlijke ideaal onherroepelijk naar de zorg en de bescherming van de zwakste

werd gedreven. Hoe het ook zij, de oudste zoon veegde de mond van het kind af, ondersteunde zijn rug en streekte over zijn hoofd. Hij stuurde de honden weg, vroeg om rust. Hij speelde niet meer met zijn neven en nichten, noch met zijn zusje. Die waren stomverbaasd. Ze kenden hem als de knappe, ingetogen jongen die zich tot dan toe had gemanifesteerd als een branieschopper, een beetje spottend, zich bewust van zijn superioriteit. Wie had er over de sporen van de wilde zwijnen gelopen, hun geleerd hoe je moest boogschieten, kweeperen gepikt? Wie durfde het gestegen water van de rivier in te gaan, die modderig was van de stormen? Te lopen in de donkere nacht, aardedonker, gevaarlijk en vol schrille geluiden? Met een overtuigend gebaar zijn capuchon op te zetten, om te voorkomen dat de dwergvleermuizen – waar zijn zusje en de neven en nichten doodsbang voor waren – zich aan zijn dikke, bruine haar vastgrepen? De oudste zoon. Eenzelfig en koninklijk, met een koele zelfverzekerdheid. De bedaarde autoriteit van een aanvoerder, dachten zijn naasten.

Ditmaal deed hij geen enkel voorstel. Zijn zusje en zijn neven en nichten trippelden om hem heen, ze durfden hem niet te storen, maar waren opgewonden. De oudste zoon deed stiller dan anders. Hij ging niet weg van het vuur, dat hij wist aan te houden, en zorgde ervoor dat zijn broertje het warm genoeg had. Hij had een kussen in het stoel-

tje geschoven om zijn hoofd hoger te leggen. Hij las, met zijn vinger in het gesloten knuistje van het kind gestopt – dat zijn handjes dichthield, als de eeuwige baby die het zou blijven. Het zag er een beetje vreemd uit, deze jongen van een jaar of tien, kernegezond, aandachtig naast een andere jongen, wel al afwijkend maar nog niet buitenissig: met het postuur van een kind van bijna één, maar met de mond halfopen, zonder poging contact te maken, heel rustig, de donkere ogen dwalend. Hun uiterlijke gelijkenis sprong in het oog, en niemand had kunnen zeggen waarom die overeenkomst hartverscheurend was. Wanneer de oudste zoon opkeek van zijn boek, met een strakke, sombere blik, leken zijn lange wimpers precies op die van het wezentje naast hem.

Die kerstavond bezegelde iets onomkeerbaars. In de maanden erna hechtte de oudste zoon zich enorm. Ervóór waren er het leven en de anderen. Nu was er zijn broertje. Hun slaapkamers bevonden zich naast elkaar. Elke ochtend werd de oudste zoon eerder dan zijn huisgenoten wakker, zette een voet op de grond, huiverde bij het contact met de tegels. Hij duwde de deur open, liep naar het bed met de witte, uitwaaierende ijzeren krullen, waarin hij en zijn zusje ook hadden geslapen voordat ze groter werden en een passend bed verlangden. Het kind zou nergens om vragen. Het zou dit bed

dus houden. De oudste zoon opende het raam, liet de ochtend binnen. Hij kon het kind voorzichtig eruit halen, met zijn hand onder de nek, en hem op de commode leggen. Hij verschoonde hem, kleepte hem aan en liep daarna behoedzaam naar beneden, naar de keuken, om hem een fruithapje te geven dat zijn moeder de vorige avond had gemaakt. Maar voordat hij al die dingen deed, boog hij zich over het matras. Hij legde zijn wang tegen die van het kind, verrukt door die zo zachte bleekheid, en bleef zo staan, in dat roerloze contact, huid tegen huid. Hij genoot van het romige bolle van die wang en dat die weerloos was, aangeboden aan de roep om een streling, misschien zelfs alleen maar aangeboden aan hem, de oudste zoon. De ademhaling van het kind werd op een gelijkmatige manier sneller. Hun ogen keken niet dezelfde kant op, dat wist de oudste zoon best. Hij keek naar de spiralen van het bed en naar het raam erachter, dat uitzicht bood op de rivier; het kind keek naar een elders, gestoeld op een ritme dat niemand kon doorgronden. Dat beviel de oudste zoon. Hij zou zijn ogen zijn. Hij zou hem vertellen over het bed en het raam, het witte schuim van de stortbeek, over de berg aan de andere kant van de binnenplaats, de grond daar van nachtblauwe leisteen, de houten poort, de bescherming van de oude muur, over ons, de stenen, met onze koperkleurige gloed, en over de bloemen die opschoten uit de dikbui-

kige potten, met twee handvatjes als oren. Bij het kind zou hij ontdekken dat hij geduldig was. Zijn gereserveerde houding was een hele tijd de beste pose geweest om een gevoel van onzekerheid te bedwingen. Hij lokte graag een gebeurtenis uit om er nooit op te hoeven wachten. Men volgde hem, verbluft door die duidelijke bezieling zonder aarzeling. De waarheid was dat hij zo bang was om aan de willekeur van iets te worden overgeleverd, dat hij liever zelf het initiatief nam. In plaats van bang te zijn voor het gedrang op een schoolplein, voor de totale duisternis van de nacht in de bergen of voor de aanval van dwergvleermuizen, had hij er op die manier controle over genomen. En hij had zich op het plein gestort, of in de duisternis, of onder de gewelven van de kelder, bewoond door dwergvleermuizen die in paniek alle kanten opvlogen als er iemand binnenkwam.

Met het kind werkte dat allemaal niet meer. Het kind was er gewoon. Er viel niets te vrezen, want het vormde geen enkele bedreiging of belofte. De oudste zoon voelde overgave in hem. Het was niet meer nodig om het voortouw te nemen. Iets raakte hem, een van ver gekomen boodschap die de rust van de bergen opriep, of de oeroude aanwezigheid van een steen of van een waterloop, die genoeg had aan het eigen bestaan. Bij hem ging het om onderwerping aan de wetten van de wereld en aan de moeilijkheden daarvan, zonder opstand of

verbittering. Het kind was er even vanzelfsprekend als een aardplooï. Gewis gaat voor ongewis, dacht hij, dat was een spreekwoord uit de Cevennen. Je moest niet in opstand komen.

Hij hield bovenal van de onverstoorbare goedheid, van de elementaire onschuld van het kind. Vergeving lag in zijn aard, want het velde immers geen oordelen. Zijn ziel wist volstrekt niets van wreedheid. Zijn geluk beperkte zich tot eenvoudige dingen, een schone luier, een volle buik, de zachtheid van zijn paarse pyjama of een streling. De oudste zoon begreep dat het daarmee de ervaring van de zuiverheid bezat. Dat raakte hem diep. Aan de zijde van het kind probeerde hij niet meer het leven te overhaasten, uit angst dat het hem ontglipte. Het leven was daar, binnen adembereik, zonder angst en zonder strijd, gewoon daar.

Steeds beter kon hij zijn tranen interpreteren. Hij wist welke getuigden van buikpijn, van honger, van ongemak. Hij bezat al vaardigheden die eigenlijk veel later opgedaan hadden moeten worden, zoals het verschonen van een luier en het geven van een groentehapje. Regelmatig hield hij een lijst bij van dingen die gekocht moesten worden, zoals nog een paarse pyjama, nootmuskaat om de hapjes op smaak te brengen, of reinigende lotion. Hij gaf het lijstje aan zijn moeder, die er met een sprankje dankbaarheid in haar ogen mee aan de slag ging.